

Hier gebeurt het!

Burgers in de energietransitie

Hier gebeurt het!

Burgers in de energietransitie

**Energiecoöperaties
vervullen
maatschappelijke rol
5**

**Zonnepark levert
Garyp meer op dan
stroom alleen
7**

**Werken aan
kwaliteit met
energiecoöperaties
10**

**Windenergie
is co-creatie
13**

**Verduurzamen van
je woning begint bij
vertrouwen
16**

**Communiceren als
professionals: de sleutel
voor ledengroei
19**

**In Wageningen is
verduurzaming taak
van iedereen
22**

**Kom van
dat gas af
25**

**Lokale
duurzame energie:
het wordt nu serieus
28**

**Met 'slim laden' haal
je meer uit energie
31**

**Markt moet balans
in energienet brengen
34**

**HIER opgewekt:
spin in het web
37**

Lokale energietransitie kan niet zonder actieve burgers

Een van de belangrijkste doelen van de energietransitie is een duurzame, klimaatneutrale gebouwde omgeving. Decentrale duurzame energie, energiebesparing, wonen zonder aardgas, een infrastructuur voor elektrisch vervoer en meer sturing van de elektriciteitsvraag zijn daarbij de centrale thema's. Het is een immense opgave, die alleen kan worden gerealiseerd door samenwerking tussen gemeenten, netbeheerders, het bedrijfsleven en lokale energie initiatieven.

De interviews in deze brochure illustreren hoe deze samenwerking er in de praktijk uit ziet en welke resultaten worden geboekt. Wat betreft zon en wind zit de vaart er goed in, op de andere terreinen staan we meer aan het begin, zo laat de Lokale Energie Monitor zien.

HIER opgewekt ondersteunt de beweging van lokale energie initiatieven. We bevorderen de professionalisering van deze initiatieven en de samenwerking met gemeenten, netbeheerders en het bedrijfsleven. Dat wordt de komende jaren alleen maar belangrijker als hele wijken verplicht van het gas af moeten en elektrisch vervoer vanzelfsprekend wordt.

Al deze ontwikkelingen zijn in de praktijk alleen mogelijk wanneer sprake is van actieve en georganiseerde deelname van bewoners. Het kan niet anders. De lokale energietransitie is een sociaal proces. We mogen daarom verwachten dat het aantal energiecoöperaties en meer wijkgerichte bewonersgroepen, zoals de buurtgroepen van Buurkracht blijven groeien.

Daarom is het van groot belang om de kennisontwikkeling en de kennisdeling tussen al deze lokale energie initiatieven en hun samenwerkingspartners goed te faciliteren, zodat er daadwerkelijk resultaten worden bereikt. Professionaliseren van deze jonge sector is bij HIER opgewekt aan de orde van de dag.

Laat je inspireren.

Sible Schöne
HIER opgewekt ■

Energiecoöperaties vervullen maatschappelijke rol

Waar traditionele energiebedrijven moeite hebben met het duurzaam opwekken van energie, maken energiecoöperaties er juist serieus werk van. Daarmee vervullen zij een belangrijke rol in de samenleving. Maar hun belang kan nog verder groeien, verwacht Professor dr. Tine de Moor, hoogleraar aan het onderzoekinstituut voor Geschiedenis en Kunstgeschiedenis van de Universiteit Utrecht.

Al 313 zijn het er inmiddels: energiecoöperaties en nog een paar honderd burgerenergie-initiatieven die in Nederland aan de weg timmeren. Allemaal werken zij aan een duurzamer leefomgeving met de opwek van duurzame energie. Professor dr. Tine de Moor doet onderzoek naar burgerinitiatieven. Het ontstaan van de energiecoöperaties past naadloos in de ontwikkeling van overige burgerinitiatieven, constateert zij: "Er zijn een aantal sectoren waarin de ontwikkeling van burgerinitiatieven heel snel gaat. Energie is er daar één van, net als zorg."

Derde golf

Zoals het er nu naar uit ziet ontwikkelen de huidige collectieven zich misschien tot een "derde golf" aan burgercollectieven in de afgelopen 1000 jaar, vertelt De Moor. "De eerste golf kunnen we situeren in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd, toen de gilden, markegenootschappen en de waterschappen ontstonden. In 1880 was er opnieuw een golf, dat was het begin van de boerenleenbanken en de vakbonden." In beide gevallen ontstond de golf uit onvrede met de voorzieningen die beschikbaar waren.

"Met de huidige golf is dat niet anders. De overheid verwacht dat de markt de vraag naar duurzame energie wel oplost. Maar als je naar het aanbod kijkt, zie je dat dit tekort schiet. Burgers vragen om schone energie, maar de leveranciers bieden geen zekerheid over dat product. Consumenten weten niet wat zij uit het stop-contact krijgen en hebben geen vertrouwen meer in de bestaande leveranciers."

Deze ontwikkeling noemt professor De Moor marktfalen. Dat is, samen met de terugtrekkende beweging van de overheid, een van de factoren die deze ontwikkeling ►

“Coöperaties vertrekken vaak vanuit andere waarden dan enkel het creëren van winst”

veroorzaken. Een tweede is de beschikbaarheid van techniek. “De technieken om stroom op te wekken, zijn toegankelijk voor iedereen. Als een dorp de ambitie heeft om volledig zelfvoorzienend te worden, zou dat kunnen.”

Vrije markt

Een andere factor van belang is de vrije markt. Dit is goed te zien aan het verschil tussen Nederland en Vlaanderen, vertelt professor De Moor: “In Vlaanderen verloopt de ontwikkeling op de energiemarkt heel anders dan in Nederland. Waar Nederland vele kleine initiatieven kent, zijn er in Vlaanderen minder, maar wel grotere coöperaties.” Tegenover de gemiddeld een paar honderd leden per Nederlandse coöperatie staat in België de coöperatie Ecopower, die 40.000 leden telt. “In Vlaanderen wordt de energiemarkt beheerst door grote aanbieders, zoals Electrabel,” verklaart De Moor. “Zij kunnen de ontwikkeling voor een groot deel tegenhouden.”

Wat uiteindelijk succesvoller zal uitpakken, het Nederlandse of het Vlaamse model coöperatie, valt nu nog niet te zeggen. “Het Nederlandse model is an sich wel veelbelovend, want al die kleine coöperaties kunnen nog groeien.” Een andere mogelijkheid is dat de kleine coöperaties zich op een andere manier bundelen tot een landelijk dekkende voorziening die onderlinge kennisuitwisseling kan faciliteren of een lobbyfunctie op zich kan nemen.

Institutionele revolutie

Hoe dan ook, we staan aan de basis van een institutionele revolutie, meent De Moor. Ze verwacht dat coöperaties zich in toenemende mate gaan toeleggen op andere zaken dan energie alleen. Zoals bijvoorbeeld in de zorg of dienstverlening. ‘Sectoriële crossovers’, noemt zij dat: “Deze coöperaties vertrekken vaak vanuit andere waarden dan enkel het creëren van winst. Ze willen voorkomen dat collectieve voorzieningen verdwijnen. Het is goed denkbaar dat energiecoöperaties daarom

publieke dienstverlening gaan overnemen, zelfs als die heel ver afstaan van de corebusiness van coöperaties. Bij zorgcoöperaties zie je dat al gebeuren. Meer en meer coöperaties beginnen daar het nut van in te zien. Het is op zich ook een goede vorm van klantenbinding: hoe meer verschillende diensten je te bieden hebt, hoe groter de kans dat je leden of klanten je trouw blijven” Als voorbeeld van die ontwikkeling noemt zij de verantwoordelijkheid voor voorzieningen in de buurt die coöperaties op zich kunnen nemen, zoals het open houden van een zwembad of bibliotheek. Of dat zij zelf zorgfaciliteiten in de buurt organiseren met geld dat de verkoop van duurzame energie de coöperatie oplevert.

Maatschappelijke betekenis

In de vroegmoderne tijd, de tijd waarin de gildes ontstonden, ontstond eenzelfde beweging, vertelt De Moor: “In eerste instantie zorgde het gilde voor zekerheid van de beroepsgroep en zorg voor de leden, maar zij voerden ook taken uit binnen de gemeenschap, zoals het verdedigen van de stad, het blussen van branden en het uitdelen van brood aan de armen.” Zo breed zal de verantwoordelijkheid van de energiecoöperaties tegenwoordig waarschijnlijk niet worden. Zeker is in elk geval wel dat de coöperaties in de samenleving nu al een steeds grotere rol vervullen. “Het wordt interessant te zien welke rol de Nederlandse coöperaties allemaal nog meer zullen gaan vervullen.” ■

Zonnepark levert Garyp meer op dan stroom alleen

In Nederland bestaat geen energiecoöperatie met een groter zonnepark dan energiecoöperatie Garyp. Op een voormalige vuilstortlocatie in het Friese dorp Garyp bezit de coöperatie ruim 27.000 zonnepanelen. De opbrengst van deze panelen is naar verwachting 6 miljoen kWh per jaar: genoeg om ongeveer 1700 huishoudens van stroom te voorzien. De coöperatie investeert de opbrengsten van de energie in de toekomst van het dorp.

Duurzaamheid heeft meerdere betekenissen voor een dorp waarvoor krimp dreigt, zoals Garyp. Hier betekent duurzaamheid niet alleen verstandig omgaan met energiebronnen en het milieu, maar ook: ervoor zorgen dat het dorp behouden blijft voor toekomstige generaties. Voor energiecoöperatie Garyp, of - zoals de officiële naam luidt - Enerzjy Koöperaasje Garyp, zijn beide betekenissen van het woord belangrijk. "Nu is Garyp nog levendig," vertelt Gjalt Benedictus, voorzitter van

de Energiecoöperatie Garyp. "In dit dorp huist een stevige vereniging van dorpsbelangen, de voorzieningen zijn op peil en er is een rijk verenigingsleven. Om dat zo te houden, wil de coöperatie investeren in sociale initiatieven die bijdragen aan het behoud van het karakter van Garyp." Als voorbeeld van sociale initiatieven waarin de coöperatie investeert, noemt Benedictus het zwembad. Dat wordt, van onderhoud tot dagelijks bestuur, helemaal gerund en betaald door ►

“Als je geen netwerk hebt, dan wordt het niets”

de gemeenschap. “Maar ook een bijdrage aan een woningcorporatie zou tot de mogelijkheden behoren,” zegt Benedictus. “Er is sprake van dat de woningcorporatie uit het dorp zou verdwijnen, maar voor een dorp is een gevarieerde samenstelling van bewoners belangrijk. We willen dan ook veilig stellen dat sociale woningbouw hier beschikbaar blijft.”

Toekomstvisie voor het dorp als inspiratiebron

Het idee om zelf stroom op te wekken voor Garyp ontstond tijdens een brainstorm van de gemeente Tytsjerksteradiel. Die gemeente, waar Garyp onder valt, had de inwoners van Garyp gevraagd mee te denken over een toekomstvisie voor het dorp. Met de verkoop van stroom zou Garyp geld hebben om te investeren in de voorzieningen en de gemeenschap. Benedictus was enthousiast over het idee en werd lid van het kernteam dat de mogelijkheden onderzocht voor het centraal

opwekken van duurzaam geproduceerde energie. Vanaf dat moment duurde het nog zeker 5 jaar voordat de 6 hectare gevuld was met zonnepanelen. Er werd eerst een haalbaarheidsonderzoek gedaan. Vervolgens gaf het kernteam voorlichting aan de vereniging Dorpsbelangen en de leden van andere verenigingen over duurzaamheid en de positieve revenu die ten goede zou komen aan het dorp. Op die manier was iedereen op de hoogte van het plan en de voordelen ervan en ontstond voldoende draagvlak. “Daarbij vertelden we over duurzaamheid in de breedste zin des woords,” verduidelijkt Benedictus: “Onze toekomst, de toekomst van het dorp en een gezonde toekomst voor onze kinderen.”

Een goed netwerk is essentieel

Bij de oprichting van de energietoekomst Garyp, in 2015, werd Benedictus gevraagd als voorzitter. Eigenlijk begon het echte werk toen pas echt: het verwerven van vertrouwen, vergunningen, locatie, fondsen. Het vijfokoppig bestuur moest beschikken over behoorlijk wat doorzettingsvermogen om dat allemaal te realiseren.

Behalve doorzettingsvermogen bleek vooral een goed netwerk essentieel om het zonnepark te realiseren, zegt Benedictus: “Als je geen netwerk hebt, dan wordt het niets. Daar moet je al van tevoren in investeren.” De locatie kwam in zicht omdat de vergunning van de vuilstort afliep. De coöperatie kreeg steun van de eigenaar van het terrein voor het plaatsen van het zonnepark.

Een geschikte locatie, want de panelen liggen op een heuvel en het veld is omzoomd met bomen. Daardoor liggen de panelen uit het zicht van de dorpsbewoners. Verder wist het bestuur van de coöperatie dankzij bestaande contacten vertrouwen te winnen. Dat zorgde ervoor dat de gemeente Tytsjerksteradiel en de Provincie Fryslân meedachten en meewerkten om het park te realiseren.

Positieve grondhouding

Het bestuur had ook connecties bij de plaatselijke bank. En het hielp voor het verkrijgen van financiering ook mee dat het ministerie van Economische Zaken een SDE+-subsidie toekende; een bedrag tot een maximum van ruim €9,2 miljoen in 15 jaar. “Iedere partner dacht met ons mee vanuit een positieve grondhouding,” concludeert Benedictus. Het bestuur zou achteraf dan ook geen andere keuzes hebben gemaakt. “Als we het nog eens zouden doen, zou het nu wel sneller gaan,” denkt Benedictus. “We weten nu precies hoe het werkt om zo’n SDE+ subsidie aan te vragen.”

Arno Brok, Commissaris van de Koning in Friesland verrichtte op 12 mei de officiële opening, maar al voor die tijd was het zonnepark operationeel. De panelen wekten in die eerste maanden al meer dan een miljoen kWh op. Deze groene stroom is afgenomen door Eneco. Het zwembad in Garyp heeft zijn eerste bijdrage van de coöperatie al ontvangen. Op deze manier komt het wel goed met Garyp. ■

Werken aan kwaliteit met energiecoöperaties

Met het 10-jarig jubileum van een nieuwe lichter energiecoöperaties, verandert de aard van de vraagstukken die zij op de agenda hebben staan. Niet langer is het alleen de uitdaging om het project te realiseren, financiering te vinden, of vergunningen te verkrijgen. Er moet nu ook worden nagedacht over de organisatiekant, zoals automatisering van de administratie, governance en continuïteit van de organisatie. HIER opgewekt wil energiecoöperaties ondersteunen bij deze ontwikkeling en is hiervoor gestart met de pilot kwaliteitsimpuls.

Hoe kom je tot sterke statuten? Hoe houd je leden betrokken? Welk systeem gebruik je voor de administratie? Is het mogelijk iemand in dienst te nemen? Zomaar wat vragen waarmee een energiecoöperatie te maken krijgt. Een energiecoöperatie die al enige tijd operationeel is, tenminste. HIER opgewekt en branchevereniging ODE Decentraal merkten een toename van dit type vragen door coöperaties die een professionaliseringsslag willen maken.

"We zien een verschuiving bij coöperaties naar grotere projecten en meer verantwoordelijkheden," vertelt Merian Koekkoek, projectmanager bij HIER opgewekt. Zij legt uit dat dit komt doordat er voor veel coöperaties een nieuwe fase aanbreekt: "Vanaf 2007 zijn veel

nieuwe lokale energiecoöperaties gestart. De eerste projecten zijn nu operationeel en dat geeft de coöperaties de ruimte om na te denken over nieuwe plannen, maar ook over hoe de coöperatie is georganiseerd en hoe dat eventueel beter kan."

Vragen over professionalisering en kwaliteit

De vragen die spelen bij coöperaties zijn onder te verdelen in grofweg vier categorieën: Financiering, ledenbetrokkenheid, professionaliseren van de werksamenwerking en governance. Voorbeelden daarvan zijn dat de energieprojecten, in beperkte mate, geld beginnen op te leveren en dat coöperaties zoeken naar een zinnige bestemming daarvoor. Dit is vaak een nieuw project,

maar dit maakt het ook mogelijk om mensen wat te betalen voor diensten die zij leveren aan de coöperatie.

Een andere vraag is hoe de coöperatie ervoor kan zorgen dat de leden betrokken blijven. Ook als de eerste hordes zijn genomen, is het niet de bedoeling dat de betrokkenheid van leden verslapt. Wat zijn de volgende activiteiten? En hoe betrek je leden in het proces van besluitvorming? "Een coöperatie wordt uiteindelijk aangestuurd door de leden. Dat vraagt om een structuur waarbinnen je samen tot nieuwe plannen en projecten komt."

Ondersteuning bij ontwikkeltraject

Voor HIER opgewekt was de toename van dergelijke ►

professionaliseringsvragen reden om na te denken over een nieuwe manier om deze coöperaties te ondersteunen in hun ontwikkeltraject. Dit ontwikkeltraject start met een aantal basis principes waar de deelnemers aan voldoen, zoals een open en democratische organisatie zijn. “Energiecoöperaties zoeken naar een middel waarmee hun kwaliteiten aan te tonen zijn” vult Koekkoek aan. “Met dit traject willen we laten zien dat coöperaties het belangrijk vinden om zichzelf te verbeteren en dit ook willen uitdragen.”

Verbeterplan ontwikkelen

Het enthousiasme om deel te nemen is groot. Vijf energiecoöperaties hebben zich nu aangesloten bij de pilot. Het werkt als volgt: Samen met HIER opgewekt brengen de deelnemende coöperaties in kaart hoe het nu gaat en wat er beter kan. Zij formuleren zelf ontwikkelpunten waar zij mee aan de slag gaan, en bespreken deze met de andere deelnemers en een bredere groep energiecoöperaties tijdens de bijeenkomsten van HIER opgewekt. Eind van het jaar volgt een gezamenlijke evaluatie. HIER opgewekt begeleidt dit proces, door te ondersteunen bij het ontwikkelen van het verbeterplan. Tijdens het proces kunnen de coöperaties gebruik maken van de expertise uit het kenniscluster coöperatie ontwikkeling.

Hoewel het uiteindelijke doel is om energiecoöperaties een stuk verder te brengen, is HIER opgewekt met deze pilot al veel eerder tevreden. “Dit jaar willen we vooral gebruiken om het denken over professionalise-

“Ook als de eerste hordes zijn genomen, is het niet de bedoeling dat de betrokkenheid van leden verslapt”

ring en kwaliteit bij coöperaties op gang te brengen,” legt Koekkoek uit. “Het zou natuurlijk mooi zijn als de eerste deelnemers met elkaar goede verbeteringen doorvoeren in hun coöperaties, maar we houden er rekening mee dat ontwikkelingen over het algemeen niet zo snel gaan. Voor ons is dit eerste jaar geslaagd als het ervoor zorgt dat energiecoöperaties hiermee aan de slag gaan en het onderwerp onder de aandacht is gebracht. Bij de evaluatie bekijken we of het zo werkt en hoe er verder opgeschaald kan worden.” ■

Windenergie is co-creatie

Toen de gemeente Utrecht in 2016 besloot in de polder Rijnenburg grootschalige duurzame energie op te wekken, nam een groep inwoners het initiatief in eigen hand. Bewonersorganisatie Rijne Energie werkt aan een plan om samen met Eneco in de polder Rijnenburg en een deel van Reijerscop op grote schaal duurzame energie gaan opwekken. Samen met deze partijen legde de gemeente Utrecht vast aan welke de kaders hun plannen voor duurzame opwek van energie moeten voldoen.

Officieel is Rijne Energie nog een organisatie in oprichting, die voortkomt uit het samenwerkingsverband van alle coöperaties en bewonersgroepen die actief zijn in en rond Rijnenburg. Het doel van dit samenwerkingsverband is het heft in eigen handen te nemen rond de grootschalige opwek in Rijnenburg, oftewel: “Wij willen zelf eigenaar zijn van de energie-productiemiddelen, windmolens en zonnenvelden, zodat we daar meer zeggenschap over hebben en de energie en de opbrengsten lokaal blijven”, legt Inge Verhoef initiatiefnemer van Rijne Energie uit.

Verhoef richtte de organisatie op toen zij in de zomer van 2016 op de hoogte raakte van de plannen die de provincie had om grootschalig duurzame energie op te wekken in de Utrechtse polder Rijnenburg. Daarop mobiliseerde zij vrienden, kennissen en energieliefhebbers via Energie-U en begon samen met hen Rijne Energie. “Het is een enorme kans om te verduurzamen en om mee te denken over de inrichting van dit plan, daarom vond ik dat we deze gelegenheid met beide handen moeten aanpakken. We zetten als coöperatie in op windenergie én zonne-energie, omdat de combinatie veel voordelen heeft,” vertelt zij.

Bewoners aan het roer

Het belangrijkste is voor Rijne Energie dat bewoners de leiding krijgen en dat alle stroom- en geldelijke opbrengsten lokaal worden ingezet. “Zo hebben wij, anders dan marktpartijen, geen winstoogmerk. Daarom kunnen we kiezen voor de nieuwste, modernste en daarmee ►

“Wij als bewoners hebben de contouren van het plan mede kunnen vaststellen”

ook meest geluidsarme windmolen. Dat scheelt in de acceptatie van de plaatsing van de molens. Ook de lokale inzet van de opbrengsten helpt mee; we hopen dat bewoners zelf met ideeën komen hoe we die omzet het beste kunnen gaan inzetten in onze omgeving.”

De enige andere partij die aanvankelijk bij de gemeente heeft aangegeven mee te willen denken over de opwek van duurzame energie in het gebied, is Eneco. “We zijn allebei meegegaan in het traject,” vertelt Inge. “Het vervolg is dat we nu bekijken hoe we samen een plan kunnen ontwikkelen, in plaats van ieder voor zich. Belangrijk is dat de kernwaarden van onze organisaties behouden blijven.” Met de nieuwe initiatiefnemers die zich inmiddels hebben aangemeld gaan de organisaties in september in gesprek: “Dan kijken we of zij nog kunnen aanhaken en hoe ze in dat geval de achterstand kunnen inhalen.”

Doorgaans kost het bij trajecten met windenergie veel tijd en inspanning om draagvlak te vinden. Bijzonder aan proces in Rijnenburg is dat de gemeente ervoor heeft gekozen vooraf nog geen uitgewerkt plan op te stellen. “Normaal gesproken werkten gemeenten en ini-

tiatiefnemers veel meer uit achter de schermen pas als de contouren van de plannen klaar staan, komt het plan naar buiten. Nu hebben wij als bewoners de contouren van het plan mede kunnen vaststellen.”

Stadsgesprekken

Onderdeel van de strategie om bewoners al in een vroeg stadium te betrekken bij de plannen was dat de gemeente een informatiemarkt faciliteerde en drie stadsgesprekken organiseerde over Rijnenburg en de grootschalige opwek. Tijdens deze gesprekken zat iedereen met elkaar aan tafel: de initiatiefnemers Rijne Energie en Eneco, de omwonenden, de gemeente Utrecht en de grondbezitter. Tijdens deze gesprekken was het de bedoeling dat betrokkenen hun wensen, verwachtingen en angsten kenbaar maken. “Veel omwonenden zijn huiverig voor slagschaduw, horizonvervuiling en geluidsoverlast,” ondervond Inge tijdens de gesprekken. “Door met respect voor ieders mening de dialoog én discussie aan te gaan, kunnen gezichtspunten veranderen. En natuurlijk: soms blijf je gewoon tegenover elkaar staan. Dat mag ook, maar dan heb je in ieder geval naar elkaar geluisterd.”

Invloed uitoefenen

Deze werkwijze gaf bewoners de kans veel invloed uit te oefenen op het besluitvormingsproces. De uitkomst van deze gesprekken vormt de basis voor de startnotitie die in mei 2017 werd ondertekend door de deelnemende partijen. Deze startnotitie definieert de kaders, die de gemeente meegeeft aan initiatiefnemers die concrete plannen hebben voor zonne-energie en windenergie in Rijnenburg en/of Reijerscop. Op 6 juli stemde de gemeenteraad hier met een grote meerderheid van stemmen mee in: 40 van de 45 stemmen waren vóór de startnotitie. Rijne Energie is blij met dit raadsbesluit en bereid zich voor op het vervolgtraject met de omgevingswerkgroep. Met de bewoners, omwonenden en andere belanghebbenden onderzoeken de initiatiefnemers Eneco en Rijne Energie de mogelijkheden voor de inrichting van een energielandschap. De gemeente voert de regie over dit omgevingsproces. Voor Eneco is deze samenwerking een voordeel omdat zij niet lokaal geworteld zijn. Het voordeel voor Rijne Energie is dat bewoners zo invloed hebben op hoe het energiepark er uiteindelijk uit komt te zien. Blijkt dat dit gezamenlijke plan voldoet aan de kaders uit de startnotitie, dan werkt de gemeente vervolgens mee aan het ruimtelijk mogelijk maken van een energielandschap in Rijnenburg. Een ding heeft Rijne Energie in elk geval al voor elkaar gekregen: het heft in eigen handen nemen. “Mede dankzij Rijne Energie hebben bewoners een prominente rol vervuld bij de ontwikkeling van de kaders. Nu kunnen we zelf zorgen dat het landschap mooi en leefbaar blijft.” ■

Verduurzamen van je woning begint bij vertrouwen

Jan Schouw, projectleider van de BRES Bredase Energie Coöperatie en bestuurslid van de landelijke coöperatie HOOM, is ervan overtuigd dat veel mensen wel weten wat er mogelijk is op het gebied van verduurzaming van hun woning. Dat zij toch niet de stap zetten om hun woning energiezuiniger te maken, kun je dan ook niet oplossen met meer voorlichting. De methode die energiecoöperatie BRES hanteert, is gebaseerd op vertrouwen en starten in kleine kring. Dat blijkt aantoonbaar effectiever. In aanvulling hierop zoekt Schouw naar een manier om ook de financiële drempel te verlagen.

Het zou een goede deal zijn: in een woning worden maatregelen uitgevoerd die het huis energie vriendelijker en comfortabeler maken, maar voor de bewoner blijven de lasten gelijk. Een 'woningabonnement' zou ervoor kunnen zorgen dat deze deal realiteit wordt. Een proef in Deventer met dit idee leverde positieve resultaten op. Met het abonnement bekostigt een financier vooraf de

investeringen die nodig zijn om een woning energiezuiniger te maken. Dankzij de energiebesparende maatregelen daalt de maandelijkse energierekening. Dat verschil in kosten gebruikt de woningeigenaar om de investering van de maatregelen weer terug te betalen aan de financier.

“Het idee van een woningabonnement is een charmante oplossing”

BRES werkt aan de verduurzaming van de energiehuishouding in Breda. Het woningabonnement is een vernieuwend initiatief dat enthousiasme bij Schouw oproept. “Het blijkt dat financiering mensen vaak tegenhoudt om hun woning te verduurzamen. Niet iedereen ►

“Wat ook goed zou helpen is als ondernemers totaalconcepten zouden aanbieden”

heeft zomaar 15.000 of 30.000 euro liggen. Zo'n abonnement is dan een charmante oplossing.”

Bij voorkeur zou hij het abonnement meteen in de praktijk brengen, ware het niet dat er nog wat praktische en juridische vragen in de weg staan. Wat doe je, bijvoorbeeld, als een woningeigenaar besluit te verhuizen, voordat de lening is afgelost? En hoe vinden we financiers die bereid zijn een langlopende lening van ten minste 15 jaar af te sluiten? Om deze en andere obstakels uit de weg te ruimen is een City Deal gesloten. Dat is een samenwerking tussen onder andere steden, ondernemers en de overheid die als doel heeft om er, in dit geval, voor te zorgen dat het woningabonnement mogelijk wordt. Het zou ideaal zijn als de overheden als eerste een bijdrage willen leveren om de financiering via het woningabonnement mogelijk te maken.

Als het aan Schouw ligt, dan wordt er systematischer gewerkt in de energiebesparingssector. Oftewel: kijken naar methodes die werken en die methoden dan lokaal invoeren. “Al dertig jaar is er voorlichting, worden lo-

ketten ingericht en educatie gegeven. Ondanks het lage rendement, wordt dit steeds opnieuw weer ‘uitgevoerd’. De meeste mensen beseffen heel goed dat ze hun woning energiezuiniger kunnen maken. Meer voorlichting helpt dus niet om hen geld in een energiezuinige woning te laten investeren.”

De BRES-methode

Het liefst zou Schouw een lijst zien met alle methoden die werken. “Zo'n lijst voorkomt dat er opnieuw ergens een loket wordt geopend of een website gelanceerd over energiebesparing.” Een methode die in elk geval op deze lijst terecht zou komen, is de methode die BRES zelf gebruikt. Die draait om het begrip vertrouwen en werkt het beste in kleine opzet. Een taak die energiecoöperaties bij uitstek kunnen invullen. Eerst worden wijken geanalyseerd op sociaal en energetisch potentieel. Blijkt een wijk op beide gebieden voldoende potentieel te bieden voor energiebesparende maatregelen, dan wordt het thema eerst besproken in buurt-

clubs, bewonersbijeenkomsten of bij verenigingen.

“We proberen eerst mensen te vinden die het al hebben gedaan. Hen vragen we om ambassadeur te worden, want van mensen die je kent, neem je eerder iets aan.”

De ambassadeurs vertellen hun verhaal door hun huis open te stellen tijdens een huizenroute, in interviews, of op een andere manier. “Leidt dit tot enthousiasme bij andere bewoners? Dan kan BRES zorgen voor offertes of ondersteunen bij het onderzoeken van financieringsmogelijkheden. Op deze manier zijn er in Breda zo'n 500 woningen ‘gedaan’ sinds het begin in 2012. We hebben niet de mensen meegerekend die kiezen voor de doe-het-zelf-route, dus het werkelijke effect komt nog wat hoger uit.”

Winst behalen met totaalconcept

Wat ook goed zou helpen om het voor mensen aantrekkelijker te maken hun woning te verduurzamen, is als ondernemers totaalconcepten zouden aanbieden, meent Schouw. “Voor het energiezuiniger maken van een woning zijn veel verschillende maatregelen nodig. Een woningeigenaar moet dus verschillende ondernemers vragen om zaken aan te pakken.” Een totaalconcept maakt dat de woningeigenaar maar een keer offertes hoeft aan te vragen, in plaats van diverse keren voor elk onderdeel. Bovendien verbetert dat de samenwerking tussen vakmensen. “Al die verschillende vakmensen denken nu niet genoeg met elkaar mee. Daar valt zeker nog winst te behalen.” ■

Communiceren als professionals: de sleutel voor ledengroei

Sinds enkele maanden is er meer beweging op de website van energiecoöperatie Blijstroom. Ook het ledenaantal neemt toe. De reden? Julia Hevemeyer kan het gemakkelijk verklaren: “Onze nieuwe communicatiestrategie heeft Blijstroom aantrekkelijker gemaakt”.

Een logo, huisstijlkleuren die op elkaar zijn afgestemd, foto's van een fotograaf en door professionals geschreven teksten op de website: is dat nu echt nodig voor een energiecoöperatie, die toch vooral draait op vrijwilligers en idealisme? “Jazeker,” vindt Julia Hevemeyer. En als iemand het kan weten, is zij het wel. Julia coördineerde de professionaliseringsslag die energiecoöperatie Blijstroom maakte op het gebied van communicatie en zag wat het effect daarvan was. Niet alleen op de werving van leden, maar ook op de uitstraling van de organisatie als geheel.

Blijstroom begon zoals de meeste energiecoöperaties

beginnen: een gedreven groep mensen neemt het heft in eigen hand en maakt samen werk van duurzame energie. In het geval van Blijstroom was het idee om in de wijk Blijdorp energie op te wekken met zonnepanelen en zo bij te dragen aan een energieneutraal Rotterdam.

Ingewikkelde teksten en onduidelijke boodschap

Zo eenvoudig als het plan klinkt, zo complex bleek de uitvoering. “Er komt heel veel bij kijken,” vertelt Julia.

“We kregen te maken met ontzettend veel nieuwe ►

“We hadden heel lang niet in de gaten dat dit kwam doordat onze communicatie te complex was”

informatie. Natuurlijk op technisch gebied, maar ook juridisch en financieel.” De kerngroep van coöperatie Blijstroom maakte zich al die nieuwe kennis en informatie zo snel eigen dat die ongemerkt werd opgenomen in het verhaal dat de coöperatie naar buiten toe vertelde. Dat is waar er een spreekwoordelijke kink in de kabel sloop: de nieuwe leden waar de coöperatie naar zocht, kwamen niet.

“We hadden heel lang niet in de gaten dat dit kwam doordat onze communicatie te complex was”, zegt Julia. “Dat werd pas duidelijk toen we besloten kritisch naar onszelf te kijken. We vroegen onze vrienden en kennissen naar hun mening over onze website. Wat bleek? Zij vonden de teksten veel te ingewikkeld en de boodschap niet helder genoeg.”

Blijstroom kwam in contact met communicatiebureau Blanco. Aanvankelijk zou het bureau een handje helpen met het professionaliseren van de website, maar al snel bleek dat professionele communicatie meer is dan een gelikte website alleen. “Blanco begeleidde ons in de zoektocht naar ons verhaal. Wat je als groep belang-

rijk vindt, moet zichtbaar zijn in je communicatie om je identiteit uit te kunnen dragen. Daarbij kwamen we erachter dat we van elkaar eigenlijk niet goed wisten wat voor ons belangrijk was. We gingen er te gemakkelijk vanuit dat iedereen onze persoonlijke drijfveren deelde.”

Eenduidig verhaal als basis

Uiteindelijk bleken de kerngroepleden van Blijstroom zich te herkennen in waarden als ‘Samenwerken’, ‘Rotterdams’ en ‘Positiviteit’. Deze waarden vormen nu de basis voor alle communicatie. “Als je deze waarden overal in terug laat komen, wordt je verhaal eenduidig. Dat maakt het gemakkelijker om een groter publiek aan te spreken,” weet Julia inmiddels. “Met dat duidelijke verhaal in je achterhoofd vertel je ook één verhaal naar buiten toe, bijvoorbeeld tijdens bijeenkomsten. Bovendien kun je ook beter vragen beantwoorden en het verhaal echt vanuit jezelf vertellen.”

Strategie komt pas wanneer de basis duidelijk is. Blijstroom koos ervoor zich te richten op jonge, zelfbewuste Rotterdammers, van wie duurzaamheid niet

direct de eerste prioriteit is, maar die er wel warm voor lopen om hiermee samen met anderen aan de slag te gaan. “Je hebt vaak meer te winnen bij mensen die uit zichzelf nog niet veel bezig zijn met duurzaamheid.”

Herkenbaar

Met het duidelijke verhaal en de beoogde doelgroep als basis koos Blijstroom voor bijpassend taalgebruik (no nonsense), beeld (altijd herkenbaar Rotterdams), de kleuren (helder). “Dit zijn veel meer dan details. Juist deze kenmerken zorgen ervoor dat de organisatie herkenbaar is voor anderen,” legt Julia uit. Het bleef dan ook niet bij de website alleen. Ook de brieven en facturen, het logo en een format voor flyers en posters werden onder handen genomen.

Met de nieuwe communicatiestrategie presenteert Blijstroom zich nu veel professioneler. “Sommige mensen hebben daar moeite mee, maar uiteindelijk is dit noodzakelijk. De coöperatie heeft nu ook klanten met wie we moeten communiceren.” Het inschakelen van een communicatiebureau betekent echter niet dat al het werk uit handen is genomen. “Je moet zelf zorgen voor content en nu alles staat, houden we het zelf bij.” Toch was het voor Blijstroom alles bij elkaar een grote meerwaarde om een externe partij te betrekken bij de communicatie. “We merken dat meer partijen ons interessant beginnen te vinden.” En het aantal leden? “Dat is verdriedubbeld.” ■

In Wageningen is verduurzaming taak van iedereen

De gemeente Wageningen wil in 2030 klimaatneutraal zijn. De gemeente werkt hard aan het vinden van alternatieven voor het gasnet. Daarvoor trekt de gemeente samen op met corporaties, bedrijfsleven en bewoners.

“Het is de taak van ons allemaal om aan verduurzaming te werken,” stelt Sanne Meelker Beleidsmedewerker klimaat & duurzaamheid bij de gemeente Wageningen. Ze noemt het klimaatbeleid van de gemeente Wageningen actief. Dat kan natuurlijk ook niet anders, voor een gemeente waar Wageningen Universiteit (WUR) is gevestigd. De missie van deze universiteit is: ‘To explore the potential of nature to improve the quality of life.’ Duurzaamheid is dan ook een belangrijk thema in de gemeente. “Door de aanwezigheid van de WUR is de gemeente al decennialang doordrongen van de noodzaak om de overstap te maken naar duurzame energie,” zegt Sanne Meelker.

Green Deal Aardgasvrije wijken

Vooralsnog is aardgas de grootste warmtebron in de gemeente. Maar Wageningen ambieert om in 2030 klimaatneutraal te zijn. Dit betekent dat de in totaal 14 wijken op termijn allemaal van het aardgas af zullen moeten. Daarvoor is een behoorlijke transitie nodig. Een van de stappen die de gemeente zette op weg daarnaartoe is het ondertekenen van de Green Deal Aardgasvrije wijken. Deze Green Deal is een afspraak met de rijksoverheid om aan de slag te gaan met realisatie van aardgasvrije wijken. Mochten gemeenten daarbij te maken krijgen met belemmeringen in wet- en regelgeving, dan kunnen zij de overheid hierbij om hulp vragen.

Een verandering van dit formaat kan de gemeente onmogelijk alleen oppakken. Daarom heeft Wageningen alle belangrijke partners uitgenodigd, woningcorporaties, provincie, netbeheerder, energiecoöperaties, bewoners en bedrijven, om hun ideeën te bespreken over alternatieven voor het gas. “We leggen plannen en ideeën naast elkaar zodat we goed weten wat er op stapel staat. Wanneer gaat waar gerenoveerd worden, wanneer moet de straat open? Zo kunnen diverse werkzaamheden op elkaar worden afgestemd en kan de energietransitie daarin meegenomen worden.” Die gesprekken bleken vruchtbaar. ►

“De gemeente kan een versnellende rol spelen door mee te denken over manieren om ideeën te realiseren”

Regionaal warmtenet

Een van de uitkomsten is dat Wageningse partijen een intentieverklaring tekende die het mogelijk maakt door te gaan met onderzoek naar ultradiepe geothermie als bron voor een regionaal warmtenet. Aanleiding daarvoor was dat papierfabriek Parenco, net over de Wageningse gemeentegrens, de warmtevraag voor een nieuwe productielijn wilde invullen door aardwarmte te halen uit diepere aardlagen. Omdat dit echter meer warmte zou opleveren dan Parenco zelf nodig heeft, kunnen daarmee ook 16.000 woningen worden verwarmd. “Wij zien hier kansen in en hebben daarom afgesproken dat we voorlopig geen investeringen doen die dit initiatief mogelijk kunnen dwarszitten,” vertelt Sanne Meelker.

Verder begon de gemeente afgelopen jaar een project in de Benedenbuurt. “We hadden geluk,” constateert Meelker. “We waren net met dit vraagstuk bezig, toen er tegelijkertijd een initiatief vanuit deze wijk ontstond.” Volgens planning wordt in 2019 de riolering in De

Benedenbuurt vervangen. Dat plan valt misschien mooi samen met het idee van de buurtbewoners om een Ecovat te installeren. Een Ecovat is een ondergronds warmteopslagsysteem dat via een warmtenet huizen van warmte voorziet. Om dat te installeren, zou de wijk dus moeten worden aangesloten op het Ecovat. “Je kunt niet zomaar overal de straat openbreken. Maar als die ingreep toch al noodzakelijk is vanwege de riolering, maakt dit de aanleg van een nieuw warmtenet eenvoudiger en goedkoper.”

Samenwerken met burgerinitiatieven

Het eerste kwartaal van 2017 onderzocht de gemeente dan ook samen met bewoners en de Woningstichting of het mogelijk is om de wijk aan te sluiten op een Ecovat. Daarvoor zouden de bewoners rond dit Ecovat hun eigen energiecoöperatie kunnen opzetten. Coöperatie Vallei Energie is aan tafel gevraagd om op dit punt mee te denken en te adviseren. “Dit soort initiatieven moet je ondersteunen als gemeente,” vindt Meelker. “Als bewoners het

alleen moeten doen, gaan ze minder hard. De gemeente kan een versnellende rol spelen door mee te denken over manieren om ideeën te realiseren, te bekijken of de ideeën in te passen zijn in het algemene beleid.”

Bewonersinitiatieven zijn nog onbekend in de wijk de Nude. Toch is de gemeente ook daar een project begonnen, in samenwerking met woningcorporatie de Woningstichting en coöperatie Vallei Energie. “Er leven misschien meer ideeën dan je in eerste instantie weet,” denkt Meelker. “Denk maar aan hoe dat zou gaan in je eigen wijk. Niemand zet direct al zijn ideeën op internet. Je zult als gemeente dus de vraag moeten stellen aan bewoners: ‘Dit willen we bereiken, hoe kunnen we er met elkaar een project van maken?’” Er zijn verschillende manieren waarop je dat kunt doen. Dé tip van Sanne Meelker is om daarin een actieve rol te pakken: “Ga langs, niet alleen bij bedrijven, maar ook bij bewoners. Wacht niet af totdat bewoners naar jou toe komen. Zoek naar manieren om met ze in gesprek te komen.” Dat is dan ook wat Wageningen gaat doen in de Nude. De Woningstichting hoopt in deze wijk in 2020 te beginnen met groot onderhoud van haar complexen. Het zou mooi zijn als ook deze ingreep kan samengaan met een initiatief uit de wijk gericht op duurzaamheid. Om te kijken welke ideeën bewoners hebben op dit gebied, gaan de gemeente en de Woningstichting in het najaar met de bewoners van de wijk in gesprek om samen na te denken over alternatieven voor aardgas. “Uiteindelijk is verduurzaming een taak voor ons allemaal”, besluit Meelker. ■

Kom van dat gas af

Bewoners van de Haarlemse wijk Ramplaankwartier willen van het aardgas af en hun energieverbruik terugdringen. Hoe zij dit voor elkaar kunnen krijgen, onderzoeken zij zelf, in samenwerking met de TU Delft.

De woonwijk Ramplaankwartier ligt ten noorden van Haarlem, grenzend aan de Kennemerduinen. De meeste woningen in de wijk stammen uit de jaren dertig, wat betekent dat het merendeel van de huizen is uitgerust met energielabel F of G. Toch staat de wijk bekend als vooruitstrevend op het gebied van duurzaamheid. Dat is te danken aan Stichting Duurzame Energie (DE) Ramplaan, een ambitieus buurtinitiatief dat in 2015 startte met een zonnepark in de wijk. Inmiddels is het dak van de nabijgelegen tennishal uitgerust met ruim 1.300 zonnepanelen. Zo'n 220 leden genieten nu van groene stroom van dat dak.

Het post-gastijdperk komt eraan

Het zonnepark blijkt pas het begin. Uiteindelijk wil de stichting dat de wijk volledig op duurzame energie draait. "Daar is meer voor nodig dan een zonnepark alleen," zegt Eelco Fortuijn, bewoner van de wijk en pro-

jectleider bij DE Ramplaan. "Zelfs als we alle energie in de wijk duurzaam opwekken, bestaat tweederde van de huidige energierekening nog steeds uit gaskosten. Maar het post-gastijdperk komt eraan. Daar moeten we ons op voorbereiden."

Met die ambitie sluit DE Ramplaan aan bij het besluit van de overheid: alle energievoorziening moet in 2050 volledig duurzaam zijn. Dat heeft niet alleen grote consequenties voor het Ramplaankwartier, maar ook voor andere wijken met relatief veel oude woningen. Tegen die achtergrond stelde Eelco het projectplan SpaarGas op, waarmee hij de gemeente Haarlem en de TU Delft wist te overtuigen deel te nemen. Het Ramplaankwartier fungeert in dit project als Living Lab; een onderzoeksomgeving waarbij eindgebruikers betrokken worden bij innovaties. Deze wijk is het laboratorium voor het ontwikkelen van een verduurzamingsstrategie voor de andere wijken. ►

“Belangrijk is dat ook huiseigenaren en huurders zonder spaargeld kunnen meedoen”

De stichting werkt vaak samen met coöperatie DE Ramplaan en dat geldt ook voor dit project. Eelco licht toe: “De coöperatie heeft binnen de wijk goodwill en draagvlak opgebouwd voor verduurzaming in de wijk. En de coöperatie heeft ervaring met hoe we mensen kunnen enthousiasmeren.”

Grote interesse voor gasloze toekomst

Interesse uit de wijk is er in elk geval al. Meer dan 100 wijkbewoners kwamen namelijk naar de eerste SpaarGas-informatieavond eind maart 2017. “Mensen zijn echt nieuwsgierig naar hoe ze hun huizen in de toekomst kunnen verwarmen,” zegt Eelco. In aanvulling op de informatieavond zorgde de gemeente dat de stichting in gesprek kwam met instellingen uit de buurt waarvan medewerking nodig is; zoals het waterschap, Alliander en een scholenkoepel. SpaarGas bevindt zich nu in de eerste fase; er wordt technisch onderzoek

gedaan bij gebouwen in de wijk.

Sabine Jansen is onderzoeker bij de afdeling bouw-kunde aan de TU Delft maar ook bewoonster van het Ramplaankwartier. Namens de TU Delft is zij betrokken bij dit onderzoek. Voor SpaarGas werkt ze samen met bewoners. “Er zijn zoveel mensen met ideeën en die al ervaring hebben opgedaan met verduurzamingsmaatregelen. We halen al die kennis op.” Een belangrijke stap is het inventariseren van alle woningtypen in de wijk en het per huis in kaart brengen van bestaande en potentiële besparingsmaatregelen. “We vragen bewoners zelf hun huis door te meten met een vragenlijst; de Spaar-gas-check.”

Op basis van technische vragen over huis en installaties stelt iedere bewoner een uitgebreid profiel vast van de woning. Doel is om eind 2017 zo'n 100 woningen volledig door te lichten. De vragen zijn vrij pittig. Daarom zal straks in elke straat een vrijwilliger aantreden als

‘SpaarGas-coach’ die burens helpt bij het invullen van de vragenlijst. Animo is er genoeg: ruim 16 wijkbewoners willen de rol van SpaarGas-coach op zich nemen.

Slimmer omgaan met energie

Ook op wijkniveau wordt gekeken hoe slimmer met energie om te gaan. “We brengen in kaart hoe we binnen het gebied zoveel mogelijk energie zelf kunnen opwekken, uitwisselen en opslaan,” legt Jansen uit. “Denk aan slimme riolering, een warmtepomp, of warmtenet.” De onderzoeksfase van het SpaarGas-project moet in 2018 alle technieken in kaart hebben gebracht en de haalbaarheid daarvan getoetst hebben, ook op financieel gebied.

De onderzoekers stellen op basis van de uitkomsten een masterplan op voor de wijk. Basis voor een gasloze wijk is uiteraard ook de Trias Energetica. Want geen energie gebruiken, is altijd nog de snelste weg naar het verminderen van onze CO2-footprint. Daarom komt er ook een menukaart voor huizenbezitters met een keuze uit verschillende energiematregelen. Sabine Jansen: “Belangrijk is dat ook huiseigenaren en huurders zonder spaargeld kunnen meedoen. Daarom kent de menukaart drie niveaus: die variëren van gemakkelijk uitvoerbaar tot een ‘ambitieuze renovatie’ waarbij een huis volledig energieneutraal wordt.”

Met het onderzoek streeft DE Ramplaan ernaar een derde van de woningen in de wijk in 2020 aardgasvrij te krijgen. Met zo'n ambitieuze en vindingrijke stichting aan het roer moet het raar lopen wil dat niet lukken. ■

Lokale duurzame energie: het wordt nu serieus

Lokale energiecoöperaties in de samenleving ontwikkelen zich tot serieuze spelers. Waar het vroeger vooral idealistische clubs waren, worden het nu vaak professioneel georganiseerde organisaties die grote projecten kunnen realiseren. Tijd om de positie van lokale energiecoöperaties te herijken?

Eind vorig decennium bestonden lokale energiecoöperaties, gechargeerd, voornamelijk uit gedreven mensen met plannen die niet makkelijk van de grond kwamen. “Maar dat stadium zijn we voorbij,” signaleert Henk Doorenspleet. Hij specialiseerde zich op het gebied van coöperaties omdat hij voor de Rabobank – zelf ook een coöperatieve onderneming - lange tijd dit soort organisaties door het hele land adviseerde. Hij is nu penningmeester bij postcoderooscoöperatie Zon op Kerschoten in Apeldoorn en lid van het kenniscluster coöperatie-ontwikkeling van HIER opgewekt. “Het idealisme dat de vroegere energiecoöperaties kenmerkte, is tegenwoordig gekoppeld aan pragmatiek,” vertelt Doorenspleet. “Veel is zakelijker geworden en de doelen van de coöperaties zijn steeds concreter en beter meetbaar.” Dat neemt niet weg dat er uiteraard nog altijd verschillen bestaan tussen traditionele energiebedrijven en coöperaties.

Een coöperatie biedt wederkerigheid

“Wat een coöperatie bijzonder maakt ten opzichte van een energiebedrijf is dat een coöperatie is opgericht om een gezamenlijk doel na te streven: het ledenbelang,” legt Doorenspleet uit. Door dat gezamenlijke doel verbinden coöperaties mensen op een bepaald thema, is zijn overtuiging. Om dit te verhelderen, neemt hij zijn eigen coöperatie Zon op Kerschoten in Apeldoorn als voorbeeld: “Onze coöperatie is opgericht omdat we willen dat er duurzame opwek energie komt. Geld is daarbij een middel. Geen doel op zich.”

Een ander verschil is dat coöperaties een bijdrage leveren aan de lokale economie. “Want geld dat verdiend wordt, vloeit via de ledenvergadering terug de lokale gemeenschap in. Alles bij elkaar is coöperatief ondernemen goed voor de sociale cohesie en de lokale economie,” vertelt Doorenspleet. Zo kunnen plannen in sommige gevallen beter uitpakken wanneer er lokale ►

coöperaties bij betrokken zijn in plaats van traditionele bedrijven. “Bijvoorbeeld bij windmolenparken. Tegen windmolenparken bestaat bijna altijd weerstand vanwege de impact die zij op de omgeving hebben. Maar een coöperatie biedt wederkerigheid; in dat geval heeft de omgeving dus niet alleen last van het park. De opbrengsten komen namelijk ten goede aan de omgeving.” Een derde in het oog springend verschil tussen energiecoöperaties en energiebedrijven is de schaalgrootte. De meeste energiecoöperaties hebben tussen de 100 en 500 leden, terwijl het aantal klanten van energiebedrijven vaak in de duizenden loopt. Verder heeft een bedrijf klanten en een coöperatie leden. Klanten nemen alleen maar energie af, terwijl leden een stem hebben in de koers van de club en helpen met het tot leven brengen van de coöperatie.

Coöperaties financieren zich deels met het geld van leden en zijn daarom financieel conservatief en nemen weinig risico's. Dat is ook het advies dat Doorenspleet coöperaties geeft: “Als je te veel leunt op geleend geld, gaat al het geld dat binnenkomt naar de aflossing en afbetaling van de lening. Doe je dat niet, dan houd je geld over. Dat surplus kunnen de coöperatie en de leden besteden aan de doelstelling van de coöperatie. Dit noem ik ‘het coöperatieve feestje’.”

Professionaliseringsslag

Energiecoöperaties zijn een belangrijke schakel om de energietransitie te realiseren, meent Doorenspleet:

“Het idealisme dat de vroegere energiecoöperaties kenmerkte, is tegenwoordig gekoppeld aan pragmatiek”

“De energietransitie gaat niet vanzelf, daar is een grote inspanning voor nodig. Gelukkig begrijpen meer en meer mensen dat. De trend is onmiskenbaar en onomkeerbaar.” Toch betekent dit nog niet dat iedereen energiecoöperaties met open armen ontvangt. Gemeenten kunnen volgens Doorenspleet een goede bijdrage leveren aan de positie van coöperaties. “Niet Het was bedoeld als positief einde, maar als drijvende kracht. Dat zijn wij: de coöperanten. Wel kunnen gemeenten coöperaties faciliteren. Bijvoorbeeld door daken beschikbaar te stellen voor zonnepanelen of bij te dragen in de opstartkosten.”

Ter ondersteuning van de professionaliseringsslag van energiecoöperaties zijn in Nederland verschillende organisaties actief. Een daarvan is HIER opgewekt. “In

het kenniscluster coöperatie-ontwikkeling werken we daaraan, bijvoorbeeld door het opstellen van stevige statuten en het opstellen van een goed financieel investeringsbeleid.” Dat is onder meer nodig voor het aantrekken van externe financiers. Die stellen zich – uiteraard - zakelijk op.

Dat is prima, vindt Doorenspleet. “Een coöperatieve organisatie hoeft geen drempel te zijn voor externe financiers, zoals banken, crowdfunding en andere geldschieters” zegt hij. “Wat helpt, is een professionele opstelling en een goede voorbereiding. Het moet van twee kanten komen. Als een coöperatie goed georganiseerd is en een goed plan heeft, zouden zij niet anders behandeld moeten worden dan andere bedrijven of projecten die op zoek zijn naar financiering.” ■

Met 'slim laden' haal je meer uit energie

Auto's die rijden op groene stroom, in plaats van op gas en benzine: dat is de toekomstvisie die Enpuls inspireert om na te denken over slimme duurzame mobiliteit. Bregje Vos, projectleider bij Enpuls, onderzoekt hoe dit realiteit kan worden. Want als alle auto's elektrisch worden, is daar passende infrastructuur voor nodig is.

Verwacht wordt dat het aantal elektrische auto's dat in Nederland rijdt binnen tien jaar groeit van 100.000 naar een miljoen. Duurzame mobiliteit is dan ook een van de speerpunten binnen Enpuls, het onderdeel van de Enexis Groep dat nadenkt over duurzame energie-oplossingen. Al deze auto's zullen in de toekomst immers behoefte hebben aan groene stroom.

Bregje Vos zoekt als projectleider bij Enpuls naar slimme manieren waarop zowel gebruikers van energie als marktpartijen kunnen bijdragen aan een goede balans op het energienet. "Groene stroom is veelal afhankelijk van externe omstandigheden, zoals wind of zon," legt zij uit. "Daardoor ontstaan er pieken in het energie-aanbod; er is veel aanbod zodra er veel zon of wind is. Ook in de

energievraag bestaan er pieken, bijvoorbeeld aan het begin van de avond wanneer veel mensen thuiskomen van hun werk, apparatuur inschakelen en hun elektrische auto aan de lader hangen." Om te zorgen dat het energienet betrouwbaar blijft en om energie voor iedereen betaalbaar te houden, zijn slimme oplossingen nodig.

Goede balans op energienet

Auto's kunnen daar een belangrijke rol in spelen. Ze gebruiken namelijk niet alleen energie om op te laden; zij kunnen ook dienst doen als mogelijke opslagplaats voor energie. "Een elektrische auto is eigenlijk een accu die kan rijden," zo verwoordt Vos het idee. "Het teveel aan lokaal opgewekte energie zou je kunnen opslaan in de accu, om die op andere momenten juist uit de auto te halen."

In de zoektocht naar manieren om de vraag naar en het aanbod van energie goed te verdelen, onderzoekt Enpuls nieuwe vormen van laaddiensten. "In het ideale geval wil je auto's zoveel mogelijk laten laden als er veel opwek is, dus als de zon schijnt, of als er veel wind is," schetst Vos. "Dan rij je echt op duurzame energie én nog goedkoper ook." 'Slim laden' kan dat ondersteunen. Van slim laden is bijvoorbeeld sprake als laadpalen op basis van beschikbare data nagaan of het mogelijk is het opladen van een bepaalde auto uit te stellen tot een geschikter tijdstip. "Dat kan zijn op basis van de weersvoorspelling; het laden wordt uitgesteld tot het tijdstip waarop er meer zon of wind is. Of er worden minder ►

“Coöperaties kunnen samen met Enpuls experimenteren met nieuwe laaddiensten”

auto's tegelijkertijd opgeladen wanneer er juist minder aanbod is,” licht Vos toe. “Dit moet altijd aansluiten op de wensen van de berijder. Die bepaalt.”

Slimme laadpalen

Er lopen verschillende experimenten die de mogelijkheden en randvoorwaarden voor slim laden onderzoeken. Zo bekijkt Enpuls in een project met de provincie Noord-Brabant, netbeheerder Enexis en kennisplatform ElaadNL aan welke vereisten een laadpaal moet voldoen om zo slim mogelijk te kunnen laden. Om de beschikbare energie slim te kunnen gebruiken, is het namelijk van belang dat de beschikbare laadpalen met elkaar in verbinding staan en een netwerk kunnen vormen. Zo kan vraag naar en aanbod van energie op basis van real time data optimaal worden verdeeld over het netwerk van laadpalen. Dat voorkomt piekbelasting op het energienet.

“Daarnaast experimenteren we komende jaren met de provincie op grote schaal om elektrisch rijden verder

te brengen, zodat er in 100.000 elektrische voertuigen rondrijden in Brabant.”

Ook gebruikers zelf kunnen een rol spelen in de ontwikkeling van slimme duurzame mobiliteit. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van een social charging applicatie, die elektrische rijders onderling verbindt. Zo brengen zij met elkaar in kaart wie op welk moment welke laadpaal nodig heeft, met als doel het oplaadnetwerk efficiënter te gebruiken. De rijders kunnen hiermee ook sneller beschikbare laadpalen vinden.

Samen slim rijden

Vos noemt een ander voorbeeld dat zij interessant vindt: ‘Samen slim rijden’. Dit is een praktijkproef waarvoor energiecoöperatie Duurzame Energie Haaren het initiatief nam. In de proef maken bewoners uit een wijk gebruik van vijf elektrische deelauto's, tegen een maandelijkse bijdrage en een kilometervergoeding. “Wij bekijken hoe dat werkt in de praktijk. Hoe wordt er

geladen? Hoe vaak en op welke momenten gebruiken mensen de auto's?” Dit soort ideeën en initiatieven onderzoekt en ondersteunt Enpuls om duidelijk te krijgen waar mensen precies behoefte aan hebben.

Verder kunnen coöperaties samen met Enpuls experimenteren met nieuwe laaddiensten. “Wij testen nieuwe ideeën graag in de praktijk en willen toekomstige gebruikers zo vroeg mogelijk betrekken en obstakels waar mogelijk uit de weg nemen”, zegt Vos. “Daarom horen we graag waar lokale initiatieven tegenaan lopen. Door al die experimenten doen we kennis op, die we weer met anderen kunnen delen.”

Samenwerken met energiecoöperaties is nog om een andere reden belangrijk in het streven van Enpuls om te zorgen dat alle auto's straks zonder schadelijke uitstoot rijden: “Koplopers binnen coöperaties kunnen anderen kennis laten maken met elektrisch rijden en hen daarvoor enthousiasmeren. Deelauto's kunnen een eerste laagdrempelige kennismaking zijn.”

Dit alles helpt Enpuls om ervoor te zorgen dat er in de toekomst genoeg ruimte en capaciteit beschikbaar is om op te laden. “Het zou prachtig zijn als we die miljoen elektrische auto's in 2027 zien rondrijden. Daar bereiden we ons nu op voor.” ■

Markt moet balans in energienet brengen

Om ervoor te zorgen dat het elektriciteitsnetwerk zo efficiënt mogelijk wordt benut, stimuleert Stedin flexibiliteit op de energiemarkt. Met het FLEX Versnellingsprogramma faciliteert de netbeheerder marktinitiatieven gericht op flexibiliteitsoplossingen. Zo moet de vraag naar en het aanbod van elektriciteit ook in de toekomst in balans blijven.

Vergelijk het elektriciteitsnetwerk met een snelweg. Als er veel elektriciteit wordt opgewekt, kan dit zorgen voor overbelasting op het netwerk. Net zoals het verkeer bij een file stil komt te staan, kan in het geval van een elektriciteitsnetwerk de energie niet doorstromen. Het verbreden van de weg is niet de enige oplossing tegen files; zo is een dikkere kabel ook niet de enige manier om overbelasting van het elektriciteitsnetwerk tegen te gaan.

“Met het flexibel sturen van vraag en aanbod kunnen we netinvesteringen uitstellen en mogelijk vermijden,” zegt Marjolein Hulsebosch, Consultant Strategie en Innova-

tie bij netbeheerder Stedin. “Dit kunnen wij niet alleen. Daarom nodigen we marktpartijen uit om alternatieve scenario's aan te dragen om het optimum hierin te vinden.”

Meer pieken

Zoeken naar het optimum is een relatief nieuw vraagstuk dat ontstond door de duurzame ontwikkelingen op de energiemarkt. Er is een forse toename van het aantal huishoudens en coöperaties dat lokaal energie opwekt, maar ook een stijgende vraag naar elektriciteit voor auto's. “Door deze ontwikkelingen komen er meer pieken in het net voor. Uiteraard ervaren we pieken wanneer er

veel zon of wind is en er veel energie aan het net wordt teruggeleverd. Anderzijds ervaren we een piek wanneer mensen thuiskomen.”

Het is geen acuut probleem. Dat wil zeggen, het huidige elektriciteitsnet is nu nog bestand tegen deze pieken. Maar voor de toekomst verwacht Stedin dat dit vraagstuk urgenter wordt. “Het aanbod van elektriciteit wordt minder voorspelbaar en de piekmomenten worden groter,” legt Marjolein uit. Deels komt dat doordat ons energiesysteem steeds meer wordt gevoed door duurzame energiebronnen. Daarom moet het systeem zich kunnen aanpassen aan de grillen van de natuur. ►

“Net zoals het verkeer bij een file stil komt te staan, kan in het geval van een elektriciteitsnetwerk de energie niet doorstromen”

Tegelijkertijd gebruiken we meer en meer elektrische apparatuur, zoals elektrische auto's en warmtepompen in plaats van auto's op benzine en de cv op aardgas, waardoor de vraag naar elektriciteit toeneemt.

“Dat vraagt ons na te denken over hoe we in de toekomst piekbelasting kunnen voorkomen.” De oplossing ligt voor Stedin in een slim energienet. “Door gebruik te maken van gebruikersdata en weersvoorspellingen is het bijvoorbeeld mogelijk vast te stellen waar te veel of te weinig energie ontstaat en hier proactief op te sturen. Daarmee moeten vraag en aanbod in balans komen.”

Ontwikkeling van flexibiliteitsoplossingen versnellen

Maar de toepassingen voor dat slimme energienet moeten nog wel worden ontwikkeld. De markt voor flexibiliteitsoplossingen komt echter langzaam op gang.

Om deze ontwikkelingen te versnellen, besloot Stedin het FLEX versnellingsprogramma op te zetten, waarin Stedin marktpartijen uitnodigt die willen experimenteren met producten die bijdragen aan de zoektocht naar het optimum.

Stedin stelt de randvoorwaarden beschikbaar voor deze experimenten, zoals het plaatsen van slimme meters en het uitlezen van data. Verder brengt Stedin kennis in en krijgen initiatieven een kleine financiële vergoeding per deelnemer. Tijdens de eerste ronde bleek er veel interesse vanuit de markt. Maar de partijen konden niet zo snel van start als gehoopt. Het werven van deelnemers voor het experimenteren met de flexibiliteitsoplossing blijkt lastig. “We merken dat het onderwerp bij de eindgebruikers nog niet zo leeft,” constateert Marjolein. “Dat maakt het lastiger voor de partijen om klanten te werven die willen meedoen aan deze experimenten.”

Piekbelasting reduceren

Verschillende partijen zijn inmiddels van start. Zo bestuurt bouwbedrijf BAM, in samenwerking met Enervalis, of de piekbelasting te beïnvloeden valt door de energiemodules van nul-op-de-meter (NOM)-woningen anders te besturen. Duroplan wil met inzet van hun product Durocan het effect meten op de piekbelasting van het energienet. Dit slimme buffervat met water, houdt zelfs rekening met de weersverwachting. Iwell start een pilot bij appartementencomplexen waarbij de accu een deel van het piekverbruik, door bijvoorbeeld de lift, afzwakt. Hierdoor kunnen zij misschien wel toe met een kleinere aansluiting. Kostenverlaging voor de klant dus. Naar aanleiding van de eerste ronde heeft Stedin enkele voorwaarden aangepast. Dat maakt ook nieuwe initiatieven mogelijk die experimenteren met flexibiliteit in relatie tot het verkleinen van de capaciteit van de aansluiting. “We willen graag onderzoeken wat het effect hiervan zou zijn op het energienet.” Ook is de doelgroep voor piekreductie of –verschuiving verbreed tot en met de aansluitcategorie 3x80 Ampère. “Daardoor kunnen meer partijen meedoen. We hopen zo het aantal ideeën en initiatieven vanuit de markt verder te vergroten en de backbone van de energietransitie, namelijk het net, nog sneller toekomstbestendig te maken.” ■

HIER opgewekt: spin in het web

In de wereld van duurzame energie zijn burgers volop in beweging. Van centraal naar lokaal en van fossiel naar duurzaam. Opwekking, besparing en handel worden steeds meer opgepakt door lokale duurzame energie-initiatieven.

In veel gemeenten is er een lokale energiecoöperatie en het aantal gerealiseerde projecten blijft groeien. Een aantal jaren geleden had deze beweging nog het karakter van pionieren. Vandaag de dag kan er gesproken worden over de opkomst van een nieuwe sector: de coöperatieve energiesector. HIER opgewekt verspreid kennis over deze ontwikkeling, ondersteunt lokale initiatieven en geeft gezicht aan de beweging.

Hét kennisplatform voor en door lokaal duurzame energie-initiatieven

De energietransitie en de rol van de burger daarin, vergt een verandering in denken en doen. De behoefte om kennis en ervaringen te delen is enorm. Dat is wat HIER opgewekt stimuleert en faciliteert. Dit doet we o.a. samen met netbeheerders, het Rijk, provincies, gemeenten, energiebedrijven en serviceverleners. Het werkveld van energiecoöperaties wordt daarbij steeds

breder. Er worden meer zon- en windprojecten gerealiseerd, maar ook op het vlak van energiebesparing worden duidelijke stappen gemaakt, ook in samenwerking met Buurkracht, Hoom en de energieloketten.

De behoefte om kennis en ervaringen te delen is enorm, lokale energieopwekking vergt namelijk een verandering in denken en doen. Deze kennisdeling gebeurt deels online door middel van kennisdossiers, maar ook worden in het hele land interactieve kennissessies georganiseerd, met als jaarlijks hoogtepunt het evenement HIER opgewekt. HIER opgewekt gelooft namelijk in de kracht van ontmoeting.

De toekomst ziet er zonnig uit

Door de huidige energietransitie verandert het energielandschap. Zonneparken en windmolens nemen een steeds prominentere plek in onze samenleving in. Ook gaan we in Nederland voor 2050 van het aardgas af en ►

“Een aantal jaren geleden had deze beweging nog het karakter van pionieren. Vandaag de dag kan er gesproken worden over de opkomst van een nieuwe sector: de coöperatieve energiesector”

dat betekent kansen voor lokale initiatieven. Een relatief nieuw en onbekend terrein voor velen die gepaard gaat met complexe vraagstukken zoals energieopslag en flexibiliteit van de energienetten. De vraag naar kennis, kennisdeling en samenwerkingen zal komende jaren alleen maar gaan toenemen. Daarbij is HIER opgewekt een onmisbare speler voor het verbinden van lokale initiatieven en andere partijen.

Team HIER opgewekt staat voor je klaar

Heb je vragen aan ons kennisplatform? Aan de slag met een project? In contact komen met lokale duurzame energie initiatieven? Maar ook: Hoe werkt de postcode Roosregeling? Wanneer zoek ik contact met mijn netbeheerder? Hoe kan ik initiatieven helpen als gemeente? Geen vraag is te gek. We helpen je verder en verbinden je waar nodig door naar andere experts.

Het team HIER opgewekt bestaande uit Katrien Prins, Merian Koekkoek, Thijs Wentink en Ana Lopez Swinkels staat voor je klaar. ■

HIER opgewekt is een samenwerkingsverband van het HIER klimaatbureau en ODE Decentraal. Deze partijen slaan de handen ineen om energieopwekking te vergroenen door decentrale toepassingen te stimuleren en te versnellen. Het HIER klimaatbureau is verantwoordelijk voor de uitvoering van het kennisplatform HIER opgewekt. ODE Decentraal is de belangenbehartiger van de sector.

HIER opgewekt | Zuilenstraat 7A | 3512 NA Utrecht | Telefoon: 030 711 6400 | info@hieropgewekt.nl | www.hieropgewekt.nl

